

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

doi:10.5281/zenodo.7766151

Araştırma Makalesi • Research Article

AZERBAYCAN'IN İLK KADIN GAZETESİ IŞIK (1911-1912)'TAN SAĞLIK MESELESİ: KADIN VE ÇOCUK SAĞLIĞI* A Health Issue from Azerbaijan's First Women's Newspaper, Işık (1911-1912): Health of Women and Children

Elanur KÖSE KIZIR**

Özet

30 Ekim 1905'te Çar II. Nikola'nın "Ekim Manifestosu"nu ilan etmesi ile Rusya Türkleri arasında "bir araya gelebilme" ve "basın-yayın faaliyetleri yürütebilme" imkânı doğmuştur. Bu hürriyet ortamında Rusya Türklerinin cehaletin karanlığından aydınlığa çıkabilmeleri için Azerbaycan'da, halkın her kesimine ulaşabilmek amacıyla çeşitli dergi ve gazeteleri yayın hayatına kazandırılmıştır. Toplumunu ilgilendiren siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok konu hakkında çıkan çeşitli yayın organlarında toplumun ilerleyebilmesi için hayati ve zaruri bir mesele olarak kadınların toplumdaki yeri ve önemi irdelenmiştir. Bununla birlikte kadın meselesine hususen önem veren "Işık" (1911-1912) adlı Azerbaycan'ın ilk kadın gazetesi kadınların toplumsal konumunu çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarabilmek için kadınları yayın politikası olarak belirlemiştir. Kadını, toplumun inşa edilme sürecinin temel taşı olarak değerlendiren "Işık" gazetesi, hayatının her safhasında sosyal hayatı bir evin dört duvarları arasına hapsedilmiş kadınların eğitilmiş bireyler haline gelmeleri sayesinde donanımlı nesiller yetiştireceğine dikkat çekmiş ve bu düşüncelerini İslami kaidelerden destek alarak açıklamıştır. Bu nedenle kadınları hukuki ve insani haklarına sahip çıkmaları ve aramaları için çağrıda bulunmuştur. Bu haklardan biri olan sağlık konusunda yemek yemeyen bebeklere kolayca yemek yedirilmesi, yeni doğmuş bebeğe anne sütü yerine inek sütü verilmesi, hasta olan bebeği iyileştirmek için emzikler ile beslenmeye çalışılması, uyumayan bebeğin beşikte sallanması veya bebeğe haşhaş çayı verilmesi, çiçek, kızamık ve roza gibi hastalıklardan mustarip olan bebeklerin temiz saklamaması gibi konularda yapılan uyarılar gazetenin hacminde önemli bir yer edinmiştir. Azerbaycan'ın ilk kadın gazetesinin ilk kadın müdürü olarak Hatice Alibeyova almış olduğu tıp ihtisasını kadınları bilinçlendirmek amacıyla kullanmış ve yazıları aracılığıyla bilgilerini kadınlara aktarmak istemiştir. Çocukların beslenmesi ve bakımları ile ilgili bilinen tehlikeli yanlışları ortadan kaldırmak için annelerin dikkat etmesi gereken unsurlara tıp ihtisasını tamamlamış olan Emine Batrişina'nın yanı sıra Mustafa Alibeyova, Çaykıraklı Hayat Hanım ve Ağababa Yusufzade de yazıları aracılığıyla dikkat çekmiş ve annelere düşen vazifeleri bildirmişlerdir. Ayrıca gazetede örnek teşkil etmesi açısından Finlandiya'da kadınların almış oldukları eğitim sayesinde çocuk bakımına dair bilgileri verilmiştir. Bu çalışmada Işık gazetesinin eksik ve yanlış tedavi yöntemleri ve bilgileri ile kadın ve çocuk sağlığını tehlikeye atacak durumlardan sakınmak, toplum sağlığını korumak ve kadınları bilinçlendirmek amacıyla kaleme alınmış yazıları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Türkleri, Basın, Kadın, Çocuk, Sağlık.

Abstract

With the declaration of the "October Manifesto" by Tsar Nicholas II on October 30, 1905, the opportunity to "come

Makale Geçmişi Başvuru tarihi: 10 Mart 2023, Kabul tarihi:20 Mart 2023

* Bu makale, 7-8 Mart 2023 tarihleri arasında Azerbaycan Bakü Kızlar Üniversitesi'nde düzenlenen 5. Uluslararası Dünya Kadın Kongresi adlı etkinlikte sözlü bildiri olarak sunulan metnin makaleye dönüştürülmüş halidir

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye / elaakose@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-2778-4517

together" and "carry out media activities" emerged among the Russian Turks. In this environment of freedom, various magazines and newspapers were brought to the publication life in order to reach all segments of the people in Azerbaijan so that the Russian Turks could emerge from the darkness of ignorance to the light. The place and importance of women in society as a vital and indispensable issue for the progress of society has been examined in various publications on many political, social, cultural and economic issues that concern the society. In addition to this, the first women's newspaper of Azerbaijan named "Işık" (1911-1912), which gives special importance to the women's issue, has determined women as its editorial policy in order to raise the social position of women to the level of contemporary civilizations. Considering women as the cornerstone of the process of building society, the newspaper "Işık" drew attention to the fact that women, whose social life was imprisoned within the four walls of a house at every stage of their life, would raise well-equipped generations thanks to their becoming educated individuals, and expressed these thoughts with the support of Islamic rules. For this reason, he called on women to stand up for and seek their legal and human rights. Regarding health, which is one of these rights, warnings about easy feeding for babies who do not eat, and giving cow's milk to newborn babies instead of breast milk, trying to feed the baby with pacifiers to heal the sick baby, rocking the baby in the crib or giving poppy tea to the baby, not keeping it clean for babies suffering from smallpox, measles and rosacea have an important place in the volume of the journal. As the first woman director of Azerbaijan's first women's magazine, Hatice Alibeyova used her medical specialization to raise awareness of women and wanted to convey her knowledge to women through her writings. Mustafa Alibeyova, Çaykırıklı Hayat Hanım and Ağababa Yusufzade, in addition to Emine Batrışına, who completed her medical specialization on the factors that mothers should pay attention to in order to eliminate the known dangerous mistakes about the nutrition and care of children, drew attention through their articles and reported the duties that fall on mothers. In addition, in order to set an example in the magazine, information about child care was given thanks to the education that women received in Finland. In this study, the articles of Işık Newspaper written in order to avoid situations that may endanger women's and children's health, to protect public health and to raise awareness of women will be examined.

Keywords: Russian Turks, Press, Women, Children, Health.

Giriş

Çarlık Rusyası'nın zaman içerisinde baskı ve asimilasyon siyasetinin artması, imparatorluk içerisinde Rusya Türkleri'ni haklarını aramaya ve kimliklerini korumaya itmiştir. 1905 İhtilali'nin imparatorluğa getirdiği iki yıllık kısmi özgürlük döneminde sınırlı bir çevrede faaliyetlerine başlayan Rusya Türkleri, sonraki on yılda yaşadıkları siyasi ve milli bilinçle birlikte siyasi faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu faaliyetler içerisinde toplumdan soyutlanmış olan kadınların siyasi, sosyal, hukuki, ekonomik ve kültürel haklarının bilincinde olmalarını sağlamak amacıyla gazete ve dergilerde kadın mevzusuna hususi bir yer ayrılmıştır. Kadınların sorunlarıyla doğrudan ve detaylıca ilgilenmek isteyen Hatice Alibeyova ve Mustafa Alibeyov tarafından Azerbaycan'ın ilk kadın gazetesi Işık, 22 Ocak 1911'de yayın hayatına başlamış olup 1912 yılının sonuna kadar yayın hayatına devam etmiştir. Toplam 68 sayı olduğu söylenen Işık gazetesinin Rusya Devlet Arşivi ve Azerbaycan Devlet Arşivleri'nde 46 sayısına erişilebilmiştir. Görselliğe oldukça fazla önem veren gazetenin kapak sayfasında çarşaf giyinmiş bir kadın, güneşe doğru iki eli ile uzanan küçük kız çocuğuna güneş ışıklarını göstermektedir. Güneş ışıklarının arasında yer alan gazetenin adı üzerinden yeni nesli aydınlık bir geleceğe annelerin ulaştırabileceği mesajı verilmek istenmiştir. Nitekim gazetenin "*Şimdilikte haftada bir defa cumartesi günü neşr olunacak çocuk terbiyesine, edebiyata, sağlık ve ev işlerine dair hanımlar gazetesi*" söylemi ile yayın hayatına başlaması, kadınların her alanda bilinçlenerek faaliyette bulunmalarını istediğini göstermektedir (Işık, 22 Ocak 1911).

1. Azerbaycan'ın İlk Kadın Gazetesi Işık (1911-1912)'tan Sağlık Meselesi: Kadın ve Çocuk Sağlığı

Gazete, Azerbaycan'ın aydın kadınlarını milletin ve vatanın ilerleme yolu hakkındaki bilgilerini paylaşmaya teşvik ederek kadınlar arasında cehalet felaketini ortadan kaldırmak için farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Çocuk bakımı ve eğitimi, kadın hakları ve toplumdaki rollerine önem veren gazete, bu konularda şiir, makale, hikâye, haber, duyuru ve mektup gibi çeşitli metin türlerinde yayınlamıştır. Bu bağlamda gazete döneminin kadın hakları savunucu organı olmuştur (Köse, 2021, 150).

Hayat Hanım Çaykıraklı tarafından kaleme alınan “*Bacılarıma Bir Nece Söz*” başlıklı makale dizisinin başında kadınlar mücadeleye çağırılmıştır (Çaykıraklı, 5 Şubat 1911, 6);

“*Bacılarım! Biz Kafkas kadınları ne için böyle bedbaht yaranmışız. Zulmet nikabı bizim özümüzden götürülmeyecek mi? Bizler bunların hamısını defedip özümüzü ilim ve maarife çatdırmalıyık. Biliyimiz olsun ki, vatanımızın akıbeti biz anaların elindedir. Vatana sadakatli vatan balaları vermeliyik. Vatan balaları ise biz anaların ellerinin altında büyüyürler. Eğer bizler terbiyesiz ve cahil olsak, bizim balalarımız da elbette cahil ve terbiyesiz olacaklar...*”

Anneliğin kutsallığı ve toplumun geleceğini şekillendirebilecek bir konumda olmasından dolayı gazete kadınların ve çocukların sağlık koşullarını iyileştirmek için birbiri ile bağlantılı birçok makale yayınlamıştır. Gazetenin her kapak sayfasında ‘kadın sağlığı gazetesi’ söylemi, kadın ve çocuk sağlığının gazetenin hacminde önemli bir yer tutacağı ön bilgisini vermiştir. Kadınların doktora gitmek için dahi evden çıkmalarının uygun görülmediği bir dönemde bebek ölümlerinin artmasıyla bu duruma engel olmak ve anneleri bilgilendirmek amacıyla Işık gazetesinin sayfalarında kadın ve çocuk sağlığına dair makaleler yayınlanmıştır. Emine Hanım Batrişina ve Hatice Alibeyova gibi tıp ihtisası almış olan kadınların yanı sıra Mustafa Alibeyova, Ağababa Yusufzade, Hayat Hanım Çaykıraklı ve M. İlyaszade Seminarist Gori, hamilelik süreci, doğum, bebek bakımı, bulaşıcı çocuk hastalıkları ve kadınların sağlık hakları ile ilgili detaylı bilgiler aktarmıştır (Köse, 2021).

“*Hamile ve Vaz-ı Haml Etmiş Analar İçin Fenni Bir Makale*” adlı makale dizisinde hamilelik ve doğum sürecinin zorluğu, bu süreçte yapılması ve yapılmaması gerekenler hakkında gerekli öneriler ve uyarılar yapılmıştır. Kadınların henüz gelişimlerini tamamlamamış vakitlerde evlenerek çocuk sahibi olmalarından dolayı hamilelik süreci ve doğumun çok ağır ve zor olacağından bahseden bu makale, bu süreçle başa çıkamayan kadınların ölümüne ve hamilelik kaybına engel olmayı amaçlamıştır. Makalede hayvancılık benzetmesi üzerinden kadın sağlığının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. İneklerin yetişkinlik döneminde iyi beslenerek yavrulattığı ve yavruladıktan sonra da inek ve buzağının bakımına dikkat edildiği örneği verilmiştir. Ancak hamileliğine gereken özen gösteremeyen veya gösterilmeyen kadınlar, doğumdan önce ve sonra çalışmaya devam etmiştir. Bu nedenle gazetede; annenin sağlıklı beslenmesi, ağır işlerden uzak durması, psikolojisinin desteklenmesi, temiz hava ve güneş ihtiyacının karşılanması, doğum sancıları başladığında hekime başvurulması, doğumun gerçekleştiği ortamın ve hekimin ekipmanlarının steril olması hakkında uyarılar yapılmıştır (Işık, 21 Mayıs 1911).

Ağababa Yusufzade, kadınların erken yaşta evlenmelerinden dolayı yaşamış olduğu sağlık problemlerini “*Finlandiya’da Kızlar Terbiyesi*” ve “*Finlerde Uşak Beslemek*” başlıklı makale dizilerinde izah etmiştir. Makalede, kızların yetişkin çağında yeterli bilgiye sahip olarak evlendiğinde sorumluluklarını kolaylıkla yerine getirebildiği gibi hamilelik, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi gibi konularda da zorluk yaşamadığı aktarılmıştır. Ağababa Yusufzade, Avrupa’nın birçok yerinden bilgili kadınları örnek vererek gelecek nesillerin inşacıları kızların eğitimsiz kalmalarından yakınmıştır (Yusufzade, 7 Mayıs 1911; Yusufzade, 14 Mayıs 1911; Yusufzade, 28 Mayıs 1911).

Hamilelik sürecinde sağlık problemleri yaşayan kadınların doğumdan sonra da yaşamaya devam ettiklerini bildiren gazete, yeni doğum yapmış kadından herhangi bir iş beklentisine girilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Doğum sırasındaki yaralar ve yorgunluk dinlenme ve iyileştirme gerektirdiğinden, doğum yapan kadınların doğumdan sonraki ilk birkaç gün yatakta dinlenmeleri önerilmiştir. Kadın doğumdan 11-12 gün sonra yavaş yavaş normal hayata dönebilse de fiziksel sağlığı ve emzirdiği bebeğin sağlığı için bu sürece dikkat çekilmiştir. Bu nedenle yeni doğum yapmış kadının çevresinde bulunanlara bu süreçte yardım etmenin borç olduğu bildirilmiştir (Işık, 28 Mayıs 1911).

Işık gazetesi, fabrikalarda kadınların çalışma koşullarının kadın ve çocukların sağlığını tehdit ettiğini ortaya koymuştur. Ağababa Yusufzade’nin aktardığı habere göre fabrika ortamlarında kadın sağlığı dikkate alınmamıştır. Kadınların doğumdan iki hafta önce izin hakkı olmasına rağmen fabrika sahiplerinin hem bu izni vermeyip hem de doğumdan hemen sonra kadınları çalıştırdığının bilgisi verilmiştir. Doğum yaptıktan sonra çalışan kadınların hem işin hem de hamileliğin vermiş olduğu yorgunlukla baş etmek zorunda kaldığı bildirilmiştir. Bu durumların farkında olan doktorlar, gece vardiyalarının ve günde sekiz saatten fazla çalışan gebelerin hem anne hem de bebek sağlığı açısından zararlı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kadınların doğumdan sonra çocuklarını emzirmeye zaman bulamamaları, bunun sonucunda

bebeklere verilmesi gereken sütlerin boşa gitmesi, çocukların açlıktan ve ihmalden ölmeye mahkûm edildiği aktarılmıştır. Bu durum karşısında, Nisan 1911'de Moskova'da toplanan İkinci Tüm Rusya Fabrika Hekimleri Konferansı'nda çok önemli konular tartışılmıştır. Toplantıda fabrikalarda çalışan kadınların zorunlu sigortalı olması, hamilelere doğumdan önce dört ve doğumdan sonra altı hafta izin verilmesi, fabrikalarda bebeklerini emzirebilmeleri, fazla mesai yaptırılmaması kararları alınmıştır. Toplantıda, fabrikalarda çalışan kadınlara mecburi sigorta zorunluluğu, hamile kadınların doğumdan önce 4 hafta doğumdan sonra 6 hafta izinli olmaları, fabrikada bebeklerine emzirebilmeleri, hamile kadınlara fazla mesai yaptırılmaması kararları alınmıştır. Konferans delegeleri tarafından alkışlarla karşılanan karar, Işık gazetesinin sayfalarında kadınlara müjdeli haber olarak verilmiştir (Yusufzade, 18 Haziran 1911).

Işık gazetesinin müdiresi Hatice Alibeyova, Zakafkasiya Olga Mama-Jinekoloji Enstitüsü'nde kadın ve çocuk sağlığı hususunda almış olduğu eğitimler ve edinmiş olduğu tecrübeler bağlamında Işık gazetesinde "*Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?*" başlıklı 28 maddelik makale dizisi kaleme almıştır. Gazetenin hacminde önemli bir yer edinen makalede Alibeyova, anne sütünün çocuk gelişimindeki önemini izah etmiştir. Kadınların doğumdan hemen sonra anne sütü eksikliği nedeniyle emzirmeyi bırakmalarından dolayı anne sütünün zengin içeriğinin çocuk gelişimi için önemi vurgulanmıştır. Anne sütünü artırmak için annelere çörek gibi hamur işleri yerine besleyici öğünler yemelerini tavsiye edilmiştir. Ayrıca emzirme vakitleri ve sıklığını ile ilgili olarak Alibeyova, emzirme pozisyonları hakkında uyarılarda bulunmuştur. Ayakta veya yatarken bir çocuğu beslemenin tehlikeli olduğunu belirtirken gece vakti uyuyan bir çocuğu beslemenin gerekli olmadığını dile getirmiştir. Alibeyova, emzirme döneminde yara ve şişlik gibi çeşitli ağrı ve rahatsızlıkları olan annelere çözümler sunarken bebeklerinin ağız sağlığı için yumuşak ve temiz bir bez ile silinmesine dikkat çekmiştir (Alibeyova, 26 Şubat 1911). Anne ve çocuk arasındaki en önemli bağ olan emzirme aracılığıyla anne stresinin çocuğa sirayet ederek rahatsızlığa neden olabileceğini açıklamıştır (Alibeyova, 5 Mart 1911).

Gazetede çocukların eksik veya yanlış beslenmelerine engel olmak amacıyla çocuk beslenmesi ile ilgili Hatice Alibeyova, makale dizisinde anne sütünün yanında ek gıdaya geçiş süreci hakkında 55 maddelik ayrı bilgilendirme yapmıştır. Fazla beslemenin çocuğu sağlıklı ve güçlü kıldığına dair görüşün aksine, annelerin yeterli miktarda ve yaşına uygun beslemesi gerektiği belirtilmiştir. Mevsimine uygun gıdalar verilmesi, solunum yoluna kaçabilecek gıdaların verilmemesi, gıdaların çok sıcak veya çok soğuk olmaması, gıdaların ekşi, tatlı, acı ve yağlı olmamasına özen gösterilmesi dikkat çekilmiştir (Alibeyova, 9 Nisan 1911). Anne sütünü, inek sütü ile takviye yapmak isteyenler için inek sütünü mikroplar ve bakterilerden arındırmak için kaynatmayı önermiştir. Bunun yanı sıra inek sütünü çocuğa verecek araç olarak inek boynuzundan yapılmış şişeler yerine eczanelerden temin edilebilen biberonların tercih edilmesinin uygun olduğu belirtilerek kadınlar eczanelere yönlendirmiştir (Alibeyova, 12 Mart 1911). Ancak çocuğun mide sağlığını hazırlamak, alıştırarak ve rahatlatmak için inek sütü vermeden önce anne sütü vermenin uygun olduğunu belirtmiştir (Alibeyova, 19 Mart 1911). Ağız sindirimine başlamamış olan çocuklarının henüz zayıf midelerinde katı gıdayı sindiremeyecekleri bilgisi verilerek ek gıdaya geçiş sürecine geçişin yulaf ve arpa lapası ile başlatılması uygun görülmüştür. Dişleri çıkmaya başladıktan sonra yumuşak katı gıdaya geçiş önerilmiştir. (Alibeyova, 2 Nisan 1911). Ayrıca makalede çocukların yemek yedikten sonra rahatlatmak amacıyla karınlarını ovmak yerine kendi hallerine bırakılmaları gerektiği belirtilirken rahatsızlanan bir çocuk için ev ilaçları yerine doktora başvurmanın önemi vurgulanmıştır (Alibeyova, 9 Nisan 1911).

Hatice Alibeyova, makale dizisinin son yazısında, kadınların hayatlarının her döneminde ağır zahmetlere ve işlere katlanmak zorunda kaldıklarını, hiçbir karşılık ve takdir beklemeden ev işlerine ve ailelerine bakmakla yükümlü olduklarını belirtmiştir. Bu konuda kadınların çektikleri bu sıkıntıların, Allah'ın kendisine verdiği mukaddes ve manevi yükümlülüklerden başka bir şey olmadığını aktarmıştır. Alibeyova, kadınların dünya hayatını boşa harcamayıp Allah'ın vermiş olduğu annelik görevini yerine getirirse, ahirette Allah'tan başışlanma dileyebileceğini belirtmiş ve makale dizisini kadınlar için dua ederek tamamlamıştır (Alibeyova, 28 Mayıs 1911).

Ek gıdaya geçiş ile yeme-içme alışkanlıkları kazanmaya başlayan bebeğin anne sütünden ayrılma vaktinin geldiği belirtilen gazete bu sürecin yanlış yönetilmesine engel olmak amacıyla "*Uşağı Ne Dövr Emcekden Kesmek (Ayırmak) Kaidesi*" başlığı altında bu süreci 6 maddede izah etmiştir. Buna göre gazetede; çocukların bir yaşından erken, iki yaşından geç anne sütünden ayırmamak gerektiği ve bu sürecin yavaş

bir şekilde ek gıda takviyesiyle olması gerektiği vurgulanmıştır. Sütten kesme sürecinde bebeğin hastalık ve rahatsızlık gibi stresli olmamasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca ilkbahardaki sütten kesme döneminin sağlık açısından yaz ve sonbahara göre daha iyi olduğu bilgisi aktarılmıştır (*Işık*, 30 Nisan 1911).

Gazetede çocukların ağlamalarına engel olmak ve sakinleştirmek amacıyla kullanılan yöntemlerden biri olan emzik ile ilgili “Süd Emen Uşağa Emzik Vermek Hususundadır” başlıklı makale dizisinde yer verilmiştir. Annelerin kendi rahatları için emziklerin içerisine muhallebi koymalarının çocuğa doyunluk ve sakinlik vermeyeceğini aksine gereksiz yere midelerini çalıştırarak çocuğa rahatsızlık vereceği belirtilmiştir. Bunun yerine çocuğu sakinleştirmek için emzik yerine zeytinyağlı sıcak bir eşya ile masaj yapılması önerilmiştir. Makalede emzik uygulamasından vazgeçilmesi gerektiği bilgisi aktarılırken çocukların ağlamasının göğüs sağlığına iyi geldiği de belirtilmiştir. Ancak çocukların ağlamalarının çeşitli nedenleri olmasından ötürü ağlamaları iyi tahlil edilmesi gerektiği belirtilmiş ve ağlaması durmayan çocuklar hekimlere yönlendirilmiştir (*Işık*, 23 Nisan 1911).

Çocukları sakinleştirmek ve uyutmak için emziğin yanı sıra kullanılan bir diğer yöntemin ‘Haşhaş Çayı’ olduğu belirtilmiştir. Hayat hanım Çaykıraklı, az veya çok uykunun yetişkin bir insanın vücudundaki günlük etkilerinin kolayca gözlemlenebilmesine rağmen bu sürece müdahale etmenin yanlış olduğu hakkında kadınları bilgilendirmek istemiştir. Ağlayan bir çocuğu sakinleştirmek için büyüklerinden haşhaş çayı verildiğine tanık olan bir anne, çocuğunun sağlığını tehlikeye attığının farkında olmamıştır. Bu bağlamda İran ve Çin’de haşhaştan üretilen uyuşturucuları kullanan insanların zayıflamış ve hastalıklı yüzlere sahip olduğu örneğinde gösterildiği gibi, bebeklere haşhaş çayı vermenin farklı olmadığını altı çizilmiştir. Çaykıraklı, çocuklarına haşhaş çayı vererek ömürlerini uykuda geçirmelere neden olan annelerin tembelliklerinden yakınmıştır. “*Haşhaş Çayı*” makalesine idareden yazılan destek yazısında, Tabip Behram Bey Ahundof’un haşhaş çayının zararlarını tasdiklediği, haşhaş çayı verilen çocukların beyinlerinin hasar aldığı ve çocukların tembel bir karaktere sahip olması nedeniyle bir neslin geleceğini tehlikeye atmalarına dikkat çekilmiştir (Çaykıraklı, 19 Şubat 1911).

Petersburg Kadın Tıp Fakültesi’nde eğitimini aldıktan sonra Petersburg ve Moskova Kliniklerinde profesörler ile çalışma imkânı bulmuş olan Emine Hanım Batrışina (*Işık*, 22 Ekim 1911), Hayat Hanımın “*Haşhaş Çayı*” adlı makalesine destek olarak “*Haşhaş Çayı Baresinde*” adlı makalesini kaleme almıştır. Makalede, haşhaşın narkoz etkisinden dolayı doktorların elinde faydalı olabildiği ancak tecrübesiz kişilerin hayatına mal olabileceğini belirtmiştir. Batrışina, çocuk hastalık ve ölüm oranları üzerinde annelerin çocukları sakinleştirmek için vermiş olduğu haşhaş çayının güçlü bir bağımlılık yapıcı etkisi olduğunu açıklamıştır (Batrışina, 5 Mart 1911).

Gazetede, çocukları sakinleştirmek için kullanılan bir diğer yöntem olarak onları beşikte sallamak olduğundan 10 madde ile bahsedilmiştir. Bir yetişkinin salıncakta kaldıktan sonra mide bulantısı ve sersemlik yaşaması örneği üzerinden bir çocuğun beşikte sallanmasının beyin sarsıntısına neden olabileceği ciddiyeti üzerinde durulmuştur. Alışkanlıkları terk etmenin zorluğundan bahseden gazete, annelerin bu zararlı alışkanlıktan yavaş yavaş vazgeçebileceğini belirtmiştir (*Işık*, 7 Mayıs 1911). Ayrıca beşikte çocuk sallamanın hem anne hem de bebek için rahatlık sağlamadığına dikkat çekilmiş ve çocukların erken vakitlerde uyanıp ağlamasının sebebi olarak beşikte sallamak gösterilmiştir. Yine bir yetişkinin uykusu gelmeden uyumadığı örneği üzerinden çocukları uyutmak için kendi haline bırakmak ve uyuması için zorlamamak gerektiği bilgisi verilmiştir (*Işık*, 30 Nisan 1911).

Çocukların beslenmesi ve uyku düzenleri kadar temizliklerinin de önemli olduğunun üzerinde durulmuştur. Kadınların toplumun inşa sürecinde önemli olduklarını belirten M. İlyaszade Seminarist Gori, çocukları ile hem fiziki hem de ruhi bir bağ kurmalarına rağmen kadınların önemli bir konuyu atladıklarının altını çizmiştir. Bir çocuğun sağlıklı olmasının yattığı yerin, eşyalarının ve bedeninin temiz olmasına bağlı olduğunu belirtmiştir. Yeni doğmuş bebeklerin vücut temizliğine yeterince dikkat edilmemesi nedeniyle önce ufunet sonra bedenlerinde isilik ve kafalarında konak gibi çeşitli hastalıkların ortaya çıkabileceğini ve ölümle sonuçlanabileceğini aktarmıştır. Bu nedenle yeni doğan bebeklerin doğduğu haftada, saat 10-12 veya 4-6 arasında günde bir veya iki kere yıkanmasını önermiştir. Ayrıca suyun sıcaklığının önemi vurgulanarak termometre ile bir yaşına kadar 27-28 derece, iki yaşına kadar 25-26 derece, üç yaşına kadar 24-25 derece, üç yaşından sonra 22-23 derece belirlemek gerektiğini açıklamıştır (İlyaszade, 5 Şubat 1911). Çocuğu yıkamak için kuyu ve göl suyu yerine çay veya yağmur suyunu önermiştir. Ancak hastalıkların yayılmaması nedeniyle aynı su içerisinde farklı çocukların

yikanmaması gerektiğine dikkat çekmiştir (*Işık*, 7 Mayıs 1911). Temiz bir kap içerisinde bedenini geçmeyecek kadar suyun içerisinde yıkanan çocuğu temiz bir kundağa sarılması önerirken kundağın düz ve sıkı bir şekilde yapılmasının çocuk gelişimine zarar verdiği bilgisini vermiştir. Çocukların temizliğinin 29 maddede özetlendiği makalede verilen nasihatlerin sonuçları gözlenerek diğer sayılarda yorum yapılması beklenmiştir (*Işık*, 14 Mayıs 1911).

Gazetede, “*Tababete Dair*” başlığı altında bulaşıcı hastalıklar, hastalık belirtileri, hemşirelik bakımı ve hastalıktan korunma ile ilgili öneriler verilmiştir. Hastalıkların hayatının her döneminde olmasından dolayı önemli olanın bu hastalıklardan herhangi bir hasar almamak olduğunun altı çizilmiştir. Öncelikle çiçek hastalığından bahsedilen gazetede; hastalığın yüksek ateş, kusma, yorgunluk, döküntülerle başladığını ve 12-15 gün sürdüğü belirtilmiştir. Ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık olan çiçek hastalığına mustarip olan kişi ile aynı havayı paylaşmamanın, kullandığı eşyalara dokunmamanın önemi tekrar edilmiştir (*Işık*, 23 Temmuz 1911). Çiçek hastalığının vücudun başka yerlerine yayılmaması için yaraları kaşımamanın ve nemli tutmanın öneminden bahsedilirken hastalığın göze sirayet etmesi halinde görme yetisinin kaybına neden olduğu üzerinden durumun ciddiyeti izah edilmiştir (*Işık*, 6 Ağustos 1911).

“*Tababete Dair*” başlığı altında bahsedilen ikinci hastalık ise kızamıktır. Ateş, öksürük, vücutta kızarıklık ve yorgunluk şeklinde başlayan hastalığın bulaşıcı olup 15 gün sürmekte olduğu bilgisi aktarılmıştır. Çiçek hastalığından farklı olarak gözlerde hassasiyet olmasından dolayı ışıktan sakınmak önerilmiştir (*Işık*, 27 Ağustos 1911). Makale dizisinde bahsedilen üçüncü hastalık ise tifodur. Yüksek ateş, baş ve karın ağrısı gibi semptomları olan bulaşıcı hastalığın diğerlerine nazaran daha tehlikeli olduğuna dikkat çekilmiştir. Daha geç iyileşme süreci olduğundan hastanın vücudunda yatak yaralarının çıkmaması için bakımına özen gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir (*Işık*, 24 Eylül 1911; *Işık*, 8 Ekim 1911). Tifonun ardından bahsedilen diğer hastalık ise Roza hastalığıdır. Yüz şişme veya çirkin yüz hastalığı olarak bahsedilen Roza hastalığının, deride kızarma, şişme, ağrı hissetme ve su toplama gibi semptomlarından bahsedilmiştir (*Işık*, 11 Şubat 1912). Vücutta açılan yaraların temizlenip pudralanması ve hasta olan kimse ile temastan kaçınılması önerilmiştir (*Işık*, 25 Şubat 1912). Yazı dizisinin son makalesinde ise birkaç hastalık veya yaralanma durumlarından bahsedilmiştir. Parmak ucunda olan dolama için parmağa limon bağlanması veya yumurta sarısı, zeytin yağı ve sirke karıştırılıp sürülmesi, nezle için burna tuzlu su çekilmesi, küçük kesiklerde sıcak kompres uygulaması önerilmiştir (*Işık*, 31 Mart 1912).

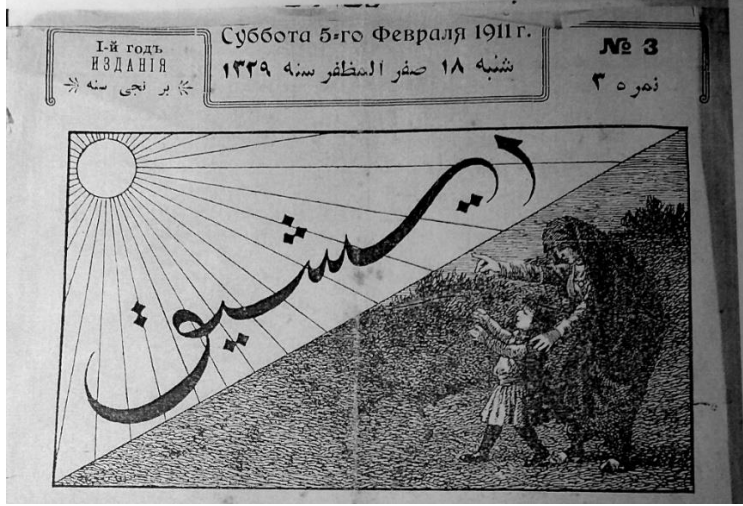
Sonuç

Azerbaycan’ın ilk kadın gazetesi olarak Türk dünyasına örnek olan “Işık” gazetesi, kadınların sosyal hayatta varlıklarını artırmak amacıyla hayatın farklı alanlarına sayfalarında yer vermiştir. Kadınları bilinçlendirmenin, toplumu bilinçlendirmek ve şekillendirmek olduğunun farkında olan bir yazar kadrosuna sahip olan gazeteye farklı coğrafyalardan çeşitli yazı türlerinde yazılar gönderilmiştir. “*Gazetemizde fenne, ilme ve onların şubelerinden olan çocuk terbiyesi, ev idaresi, zanaat, hekimlik ve sairelere dair gerekli bilgiler vereceğimiz gibi, yeri geldikçe siyasetten dahi bahsedeceğiz.*” diyerek amacı verilen gazetede kadın ve çocuk sağlığı meselesi önemli yer tutmuştur. Tıp eğitimi almış olan Işık gazetesinin müdürü Hatice Alibeyova, Azerbaycan’da bebek ölümlerinin artmasını halk sağlığını ve toplumun geleceğini tehdit eden bir unsur olarak değerlendirmiş ve gazetenin yayın politikasında sağlık meselesine yer vermiştir. Sağlıklı nesillerin sağlıklı geleceği inşa ettiği, geleceğin annelerin elinde şekillendiği düşüncesinden hareketle yazılan makale dizilerinde gebelik, doğum, doğum sonrası, çocuk beslenmesi, hijyen, çocukluk hastalıkları, belirtileri ve tedavi yöntemleri ile ilgili detaylı bir şekilde bilgi verilmiştir. Makalelerde verilmiş olan bu bilgiler aracılığıyla erken yaşta evlilik veya çocuk evliliklerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Erken evlilik nedeniyle henüz olgunluğa erişmemiş olan kız vücudunun hamilelik ve doğumun zorlu sürecinin üstesinden gelemeyeceğinin ve annenin veya bebeğin kaybı ile sonuçlanabileceğinin altı çizilmiştir. Diğer bir yandan erken evlilik nedeniyle henüz kendisi çocuk olan annenin, annelik ile ilgili bilgi sahibi olması amaçlanmıştır. Çalışan kadınların sağlık hakları ile ilgili bilgilenmeleri sağlanmıştır. Çocuklarını büyüklerinden öğrendikleri bazı geleneksel bilgilerle besleyen, uyutan ve temizleyen annelere çocuklarının sağlıkları için yapması ve yapmaması gerekenler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Kaynaklar

- Ağababa Yusufzade, “Hamile Fale Avratın ve Onun Uşağının Himâye Olunması”, *Işık* (18 Haziran 1911), 4-5.
- Alibeyova, Hatice. “Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?”. *Işık* (26 Şubat 1911), 11-12.
- Alibeyova, Hatice. “Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?”. *Işık* (5 Mart 1911), 7.
- Alibeyova, Hatice. “Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?”. *Işık* (9 Nisan 1911), 2-3.
- Alibeyova, Hatice. “Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?”. *Işık* (12 Mart 1911), 3-4.
- Alibeyova, Hatice. “Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?”. *Işık* (19 Mart 1911), 6-7.
- Alibeyova, Hatice. “Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?”. *Işık* (2 Nisan 1911), 1-2.
- Alibeyova, Hatice. “Taze Dünyaya Gelen Uşağı Nece Beslemeli?”. *Işık* (28 Mayıs 1911), 2-4.
- Batırşına, Emine Hanım. “Haşhaş Çayının Baresinde”. *Işık* (5 Mart 1911), 7-8.
- Çaykıraklı, Hayat Hanım. “Bacılarıma Bir Nece Söz”. *Işık* (5 Şubat 1911), 6.
- Çaykıraklı, Hayat Hanım. “Haşhaş Çayı”. *Işık* (19 Şubat 1911), 6-7.
- Işık*. “Çiçeğin Neden Hâsıl Olması” (6 Ağustos 1911), 3-4.
- Işık*. “Emecek Uşakları Beşik ve Yükrükte Yırgalamak” (7 Mayıs 1911), 3-4.
- Işık*. “Emecek Uşakları Beşik veya Yükrükte Yırgalamak” (30 Nisan 1911), 3-4.
- Işık*. “Emine Hânım’ın Tercüme-i Hâli” (22 Ekim 1911), 3.
- Işık*. “Hamile ve Vaz-ı Haml Etmiş Analar İçin Fenni Bir Makale” (21 Mayıs 1911), 2-3.
- Işık*. “Hamile ve Vaz-ı Haml Etmiş Analar İçin Fenni Bir Makale” (28 Mayıs 1911), 4-5.
- Işık*. “Hemşirelerimize İhtar” (22 Ocak 1911), 1-2.
- Işık*. “Ne Sayak Emecek Uşağı Temizlikte Saklamak” (14 Mayıs 1911), 5-6.
- Işık*. “Süd Emen Uşağa Emzik Vermek Hususundadır” (23 Nisan 1911), 3-4.
- Işık*. “Tababete Dair” (11 Şubat 1912), 7.
- Işık*. “Tababete Dair” (23 Temmuz 1911), 5-6.
- Işık*. “Tababete Dair” (24 Eylül 1911), 4-5.
- Işık*. “Tababete Dair” (25 Şubat 1912), 6.
- Işık*. “Tababete Dair” (27 Ağustos 1911), 2-3.
- Işık*. “Tababete Dair” (31 Mart 1912), 7.
- Işık*. “Tababete Dair” (8 Ekim 1911), 7-8.
- Işık*. “Uşağı Ne Dövr Emcekten Kesmek (Ayırmak) Kaidesi” (30 Nisan 1911), 3-4.
- İlyaszâde, M. Seminarist Gori. “Makale”. *Işık* (5 Şubat 1911), 7-8.
- Köse, Elanur. *Kırım ve Kafkasya Matbuatında Kadın: Âlem-i Nisvan, Işık ve Molla Nasreddin*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Yusufzade, Ağababa. “Finlandiya’da Kızlar Terbiyesi”. *Işık* (14 Mayıs 1911), 7-8.
- Yusufzade, Ağababa. “Finlandiya’da Kızlar Terbiyesi”. *Işık* (7 Mayıs 1911), 7-8.
- Yusufzade, Ağababa. “Finlerde Uşak Beslemek”. *Işık* (28 Mayıs 1911), 4-5.

Ekler

Şekil 1: Işık gazetesinin kapak sayfasında yer alan görsel. *Işık* (5 Şubat 1911), 1.

Şekil 2: Bakü Şehrinin Üçüncü Merizhanasının Tabibesi Emine Hanım Bahadır Batırşahzade / Rusça: Bakü Şehir Hastanesinde Kadın Doktor Emine Hanım Batırşina. *Işık*. “Emine Hânım’ın Tercüme-i Hâli” (22 Ekim 1911), 3.